

Tarık Buğra'nın Yağmur Beklerken Romanından Cumhuriyet'in Taşrasına Bakmak

Fahri YETİM

Özet

Çağdaş Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olan Tarık Buğra, özellikle Cumhuriyet dönemine ait yazdığı romanlarla yakın tarihin çok daha farklı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. O'nun *Küçük Ağa* ile başlayan bu alandaki çalışmaları *Firavun İmanı* ile devam etmiş ve *Yağmur Beklerken* adlı romanıyla Cumhuriyet'in taşrasına kadar uzanmıştır. Tarık Buğra'nın yakın tarihin bir başka kesitini yansıtan *Dönemekte* romanında ise çok partili hayata geçiş sürecinin yine taşradaki görünümünü sergilenmiştir. Esasen Tarık Buğra'nın, Kemal Tahir gibi Türkiye'nin yakın tarihine ilişkin farklı bir bakış açısıyla yazdığı ve tarihsel gerçeklik açısından tutarlılık gösteren tezli romanları genel olarak Cumhuriyet döneminin merkez dışından görünümünü yansıtır. Bu bakımdan Cumhuriyet devriminin taşraya olan yansımalarının farklı yanlarını görebilmek için, Tarık Buğra'nın külliyyatının bütünlüklü olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu yönüyle müstakil bir araştırmayı gerektirecek bu konunun dışında *Yağmur Beklerken* romanından hareket edilerek, 1930'ların Türkiye'sinde bir kasaba örneğinde yerel tarihin görünümünü sergilemeyi tercih ettik. Söz konusu eser, radikal bir modernleşme projesi olan Cumhuriyet devriminin taşraya olan etkilerini görebilmek için bir baz model niteliğindedir. Yaşanılan toplumsal değişim süreci içinde Cumhuriyet'in özellikle taşrasını anlayabilmek için sağlam referanslardan biri durumundaki bu romanın yakın tarih açısından da öğretici yanları bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Tarık Buğra, Roman, Tarih, Tek Parti, Modernleşme, Taşra

Abstract

Tarık Buğra, a prominent figure in contemporary Turkish literature, has made significant contributions to the reinterpretation of recent history through his novels, particularly those set in the Republican period. The author's contributions to this domain commenced with *Küçük Ağa*, progressed with *Pharaoh Faith*, and expanded to encompass rural settings within the Republic through the publication of his novel *Waiting for Rain*. Tarık Buğra's novel, *Dönemekte*, portrays a particular aspect of contemporary history, namely the rural perspective on the transition to a multi-party-political system. In essence, Tarık Buğra's thesis novels, akin to those of Kemal Tahir, offer an alternative perspective on Turkey's contemporary history and consistently adhere to historical reality. These literary works predominantly embody a non-conventional outlook on the Republican era. The comprehensive evaluation of Tarık Buğra's work is necessary to examine the diverse facets of the impact of the Republican revolution on the provinces. In addition to the matter, which necessitates more investigation, our decision was made to present a portrayal of regional history by utilizing the case of a Turkish village during the 1930s, as depicted in the literary work entitled *Waiting for Rain*. The aforementioned work functions as a foundational framework for examining the consequences of the Republican revolution, a transformative modernization endeavor, on the various regions. This literary work serves as a valuable resource for comprehending the societal transformations that occurred throughout the provinces of the Republic. Additionally, it offers insightful perspectives on contemporary historical events.

Keywords: Tarık Buğra, Novel, History, Single-Party, Modernization, Countryside

* Prof. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, fyetim@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9921-3193

Giriş

Tarihsel karakteri itibarıyla benzer örnekleri arasında radikal bir modernleşme projesi olan Türk Devrimi, son dönem Osmanlı mirasından aldığı bu yöndeki birikimin potansiyel imkânlarından da yararlanarak Türk toplumu açısından topyekûn bir değişimi gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Ağırlıklı olarak Batılılaşma olgusu şeklinde yürüyen bu değişim projesi ile, Türk toplumunun geleneksel yapısından arındırılarak yeni bir hayat tarzı ve değerler sistemi içinde tarihsel devamlılığı amaçlanmıştır. Hemen her toplumda olduğu gibi varoluşsal anlamda büyük değişimi öngören modernleşme süreci, kaçınılmaz bir şekilde Türkiye'de de bir takım adaptasyon sorunlarını gündeme getirmiştir. Bu konuda Batı medeniyeti temel referans olarak alınmış olmakla beraber, sonuç itibarıyla diğer toplumların bu medeniyetin değerlerini benimsemesi, var olan kültürel yapılarının etkisine göre olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak monolitik bir medeniyet anlayışı ve Batılılaşma olgusu içinde başlayan süreçte, daha sonraları farklı modernlik örnekleri ortaya çıkmıştır. Yine bu duruma bağlı olarak, Nilüfer Göle'nin Batı dışı modernlikler/çoklu modernlikler şeklinde değerlendirdiği yapı içinde, zamanla her toplumun kendi özgün kimliğini oluşturma çabaları ekseninde varoluşsal krizler gündeme gelmiştir. Nihayet bu olgu içinde, Serge Latouche'nin *Dünyanın Batılılaşması*¹ adlı eserinde ele alındığı gibi bu konuda pek çok başarısız örnek de ortaya çıkmıştır.

Öte yandan son dönem dünya tarihi içinde en önemli dönüştürücü dinamiklerin başında gelen modernite olgusu karşısında toplumların bu sürece ayak uydurmaları tarihsel bir zorunluluk olmuştur. Türkler gibi tarihin kadim milletlerinden biri olan ve kendi medeniyet birikiminden gelen bir toplumun bu olgu karşısındaki tavrı yine kendine özgü bir nitelikte olmuştur. Sistemik olarak Tanzimat'la başlayan Türkiye'nin Batılılaşma süreci, ilk aşamada siyasal/idari açıdan üst yapı devrimleri şeklinde bir seyir izledikten sonra zamanla toplumsal yapı ve kültürel boyutlar kazanmıştır. Meşrutiyet dönemleri içinde kendi özgünlüğünü oluşturma arayışlarını da içeren Türk modernleşmesi, bu dönemde genellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtarılması yönündeki çabalar şeklinde cereyan etmiştir. 20. yüzyılda Jön Türk devrimiyle birlikte farklı açılımlar kaydeden bu yöndeki süreçte, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından imparatorluğun kaybedilmesiyle birlikte yeni bir aşamaya gelinmiştir. Savaş sonrasında zamanın ruhunu da içeren tarihsel determinizm içinde verilen Milli Mücadele ile birlikte, ulus-devlet konseptinde Cumhuriyet ilan edilmiştir. Geline bu aşı-

1 Serge Latouche, *Dünyanın Batılılaşması*, İstanbul 1993.

ma ise, salt bir siyasal sistem değişikliğinden ibaret olamayıp yaklaşık bir buçuk asır öncesinden gelen topyekûn yenilenme ihtiyacına radikal çözümü hedefleyen bir devrimi içeriyordu. Atatürk Devrimi ya da Cumhuriyet Devrimi olarak adlandırılan bu devrim, yeni bir anlayış ve zihniyet yapısıyla birlikte Türk toplumunun yeni dönemde çağdaş dünyada yer almasını amaç edinmiştir.

Cumhuriyet Devrimi ve Taşra

İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm'ın ifadesiyle 20. yüzyıl devrimleri içinde önemli bir yeri olan Türk Devrimi, yeni dönemdeki sömürgeciliğin (*neo colonialism*) tasfiyesindeki rolü nedeniyle özgün ve öncü bir niteliğe sahiptir. Sonuçları itibarıyla dünya çapında etkileri olan Türk Devrimi'nin talihsizliği daha geniş ölçekte hissedilen Rus Devrimi'nin gölgesinde kalmış olmasıdır.² Sınıfsal yapısı ve toplumsal tabanı açısından asker, sivil-bürokrat, eşraf ve halk birlikteliğine dayanan Türk Devrimi, merkezi karakterli ve radikal bir toplumsal dönüşüm projesiydi. Bu amaçla yapılan reformlarla erken dönemlerden itibaren topyekûn bir toplumsal değişim programı hayata geçirilmiştir. Bu projede kültür; diğer altyapı unsurlarının eksikliği dolayısıyla değişimin bir manivelası konumunda olmuştur. Ulusal egemenliğe dayanan bir rejim, laik devlet yapısı, seküler bir hayat tarzı, yeni değerler sistemi içinde oluşturulmak istenilen ulus, bu doğrultuda uygulamaya konulan milliyetçi kültür politikaları yeni dönemin parametreleri olmuştur.

Bugün itibarıyla 100. yılını dolduran Cumhuriyet Devrimi'nde merkezietçi bir anlayışla yürütülen bu politikalarda genel olarak başarı sağlanmış ve zaman zaman görülen siyasi istikrarsızlıklara rağmen rejim sorunu ortadan kalkmıştır. Bununla beraber kuruluş felsefesine göre Cumhuriyet'in öngördüğü toplum yapısı içinde geniş halk kitleleri, bilhassa kırsal kesim açısından hedeflere tam olarak ulaşıldığından söz etmek oldukça güçtür. Bu durumun başlıca iki nedenden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Bunlardan birincisi, Ellen Kay Trimberger'in ilgili eserinde belirttiği gibi devrimin tepeden inme karakterinden kaynaklanan durumlardır.³ İkincisi ise Türk toplumunun kadim tarihinden gelen derinlikli kültürel yapısının oluşturduğu bu alandaki dirençtir. Şerif Mardin'e göre bu alanda devrimin bir süre sonra ideolojisi olarak geliştirilecek Kemalizm açısından bir başka handicap da şudur: "Kemalizm, kültürün kişilik yaratıcı katında yeni bir anlam, değerler bütünü (ethos) yaratmadığı ve bir fonksiyon görmediği için (din

2 Zafer Toprak, "Eric Hobsbawm ve Türk Devrimi", Cumhuriyet, 18 Mayıs 1989.

3 Ellen Kay Trimberger, *Tepeden İnme Devrimler*, İstanbul 2003.

karşısında) rakip ideoloji rolünü oynayamamıştır.”⁴ Mardin'in tespiti-
tine göre bu nedenle Kemalizm'in toplumsal değerler konusundaki
dönüştürücü etkisi oldukça sathi kalmıştır. Bütün Kemalist projeyi tek
bir cümle ile özetleyen Mardin'e göre Kemalizm, mektebi mahallenin
yerine koymaya çalışmıştır. Ancak Kemalizm'in mahalleyi mektepte
ihtiva etmeyi amaçlayan formalizmi, bu amacı gerçekleştirebilecek
bürokratik rasyonaliteden yoksun olduğundan karşılaştığı tarihsel en-
gelleri bastırmaktan başka yola müracaat edememiştir.⁵ Bu husus ise,
Türkiye tarihinde sıkça görülen darbe olgusunun da temel sebebini
oluşturmuştur.

Yukarıda belirtilen temel nedenler dolayısıyla topyekûn bir top-
lumsal değişim/dönüşüm projesi olmasına rağmen Cumhuriyet Dev-
rimi'nin taşraya etkisi özellikle ilk dönemler itibarıyla sınırlı düzeyde
olmuştur. Zafer Toprak bu durumu, yine Hobsbawm'ın tespitlerine
dayanarak şu şekilde ifade etmiştir: “Ekonomide belirgin bir nitelik
kazanan Türk devriminin zaafı, kırsal kesimdeki büyük kitleye ken-
dini kabul ettiremeyişinde ya da tarımsal ve toplumsal yapıyı değiştiri-
rememesinde yatar.”⁶ Bu durum, özellikle erken Cumhuriyet dönemi
için fazlasıyla söz konusudur. Sorunun temelinde ise, radikallik arz
etmekle beraber toplumsal değişim açısından paradoksal olarak devri-
min muhafazakâr karakteri yatmaktaydı. Özellikle erken Cumhuriyet
döneminde rejim, toplumsal yapıyla ilgili sorunlarda muhafazakâr,
toplumsal örf ve adetler konusunda ise devrimci idi.⁷ Bir diğer neden
de devralınan miras içinde maddi koşulların yetersizliği ve uzun süren
savaşlar nedeniyle yaşanan derin yoksulluk idi. Bu amaçla 1930'lar-
dan itibaren iktisadi alanı da geliştirmeyi ve kırsal kesimi dönüştürme-
yi hedefleyen kültür temelli köycülük politikaları devreye sokulmuş-
tur. Halk evleri, Halk odaları ve Köy Enstitüleri bunun göstergeleridir.
Cumhuriyet dönemi edebiyatı içinde taşra ve köy romanları, bu tab-
loyu betimleyen önemli kaynaklardır. Bunlar arasında ise Tarık Buğra'nın
Yağmur Beklerken adlı romanı farklı kurgusu, tekniği, yalın
gerçekliği yansıtmaya kabiliyeti bakımından özel bir yere sahiptir.

Yağmur Beklerken ve Cumhuriyet'in Taşrası

Yağmur Beklerken, esas itibarıyla Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1930'lar-
da bir Anadolu kasabasındaki (muhtemelen Tarık Buğra'nın doğduğu

4 Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İstanbul 2007, s. 147.

5 Ahmet Çiğdem, *Taşra Epiği*, İstanbul 2012, s. 33.

6 Toprak, *a.g.m.*

7 Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller*, Ankara 2008, s. 149.

Akşehir'e bağlı) sosyal hayatın görünümünü kültürel doğasıyla yansıtmaya çalışan bir romandır. Eser ele aldığı konu ve işleyişi yönünden bir sosyal tarih kaynağı niteliğindedir.

Eserin temel içeriği; Tek Parti döneminde Türk demokrasi tarihi açısından son derece önemli ve anlamlı bir hadise olan Serbest Fırka deneyiminin, bir kasabada meydana getirdiği değişiklikleri, çelişkileri ve tepkileri ele alan "tarihsel sosyolojik" bir çözümlemesidir. Bu bakımdan Tarık Buğra'ya göre kasaba insanı, toplumu tanımada biyopsi için ele elverişli ve gerekli hücredir. Kasaba insanı toplumun karakterini, kültürünü en iyi şekilde belirler ve temsil eder. Ve kasaba insanı toplumsal değişimlerden en çok etkilenen insandır. Bu yüzden Tarık Buğra, *Yağmur Beklerken*'de kasaba insanını referans alarak toplumsal olayların sebep olduğu değişimleri ve tepkileri ortaya koymaya çalışmıştır.⁸ Tarık Buğra bu romanda, Kurtuluş Savaşı'na cepheden ve Ankara'dan, yani askerî ve politik açılardan farklı olarak, *Küçük Ağa* romanında olduğu gibi; Serbest Fırka sürecine de kasaba örneğinde taşradan bakmaya çalışmıştır. Bunu yaparken bizatihi politik olan bu konuyu salt politik bir anlayıştan hareket etmeyerek, yalın bir sosyo-kültürel gerçeklik üzerinden değerlendirmeye çalışmıştır. Bununla beraber, *Yağmur Beklerken*'in de özellikle Osmanlı dönemi romanlarında olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de geçerliğini sürdüren, öncelikle politik düzlemdeki hedeflerin gerçekleştirilmesinin bir aracı olma⁹ amacını taşıdığı ileri sürülebilir.

Romanda her şey 1930 son baharında, Cumhuriyet rejiminde Meclis'e (dolayısıyla halka) bir nefes aldırma amacını taşıyan Serbest Fırka deneyimi etrafında gelişir. Cumhuriyet'in kuruluşunun yedinci yılında, bir yönüyle o zamana dek yapılan devrimlerin kırsaldaki görünümünü test etme amacını da taşıyan bir sosyal deney olan Serbest Fırka olayı, halkta beklenmedik bir karşılık bulmuştur.

İlk olarak, kasabada bir park açılışı esnasında romanın başkarakteri olan Rahmi'nin amcası Mumcu Rıza Efendi'nin yeleşinin cebinden çıkardığı saatin ezana göre ayarlanmış olması, kültürel değişimin durumu açısından başlı başına bir göstergedir. Romanda bu husus birkaç yerde vurgulanmaktadır.¹⁰ Zira, Devrim müktesebatında yer alan tak-

8 Beşir Ayvazoğlu, *Büyük Ağa Tarık Buğra*, İstanbul 2018, s. 150.

9 Şeyda Başlı, *Osmanlı Romanının İmkânları Üzerine*, İstanbul 2010, s. 223. Ancak *Yağmur Beklerken*'de bu yapılırken, yeni dönemdeki toplumsal değişim konusunda ulus devletin Batılılaşma yönündeki politikaları karşısında Tarık Buğra'nın toplumun mevcut kültürel değerleriyle ilgili olarak gösterdiği yüksek duyarlılık, bu eseri sözü edilen edebiyat geleneği açısından farklı bir konuma taşır.

10 Tarık Buğra, *Yağmur Beklerken*, İstanbul 2017, s. 7, 19.

vim ve saat değişikliği henüz fiili olarak gerçekleşmemiş ve ezani saat (Ahmet Haşim'in Müslüman saati) işlemektedir. Burada halktaki dinî duyarlılığı, çok da zorlanmadan 1950'lerde Mahmut Makal'ın *Memleketin Sahipleri* adlı yine orta Anadolu'ya ait bir köy romanında, ezanın Türkçe aslı halinden (Allahü ekber diye okunan) okunmasının halktaki coşkunluğu yansımasına kadar götürebiliriz.¹¹ Bu husus, toplumsal hayatta halen dinî/geleneksel değerlerin canlılığını göstermektedir.

Rahmi'nin Evi, Cumhuriyet Kıraathanesi, Rıza Efendi'nin Evi, park, fırka binası, yağmur duası yapılan yer ve Ulu Camii romanın geçtiği kasabanın ana mekânlarıdır.

Kasabada parkın açılması dolayısıyla verilen baloya davetlilerin eşlerini getirmemeleriyle ilgili olarak kasaba kaymakamının; "Cumhuriyet'in neredeyse yedinci yılında herifler avratlarını hâlâ sakınır toplumdan" şeklinde serzenişte bulunması, toplumsal değişim konusunda yine ilginç bir göstergedir.¹² Diğer taraftan baloya katılan yerli ve yabancı memurlarının eşlerinin balodaki performansı, tıpkı Yakup Kadri'nin *Ankara*'sında olduğu gibi, Cumhuriyet balolarındaki vaziyeti hatırlatacak boyutlarda olması ise bir başka durumdur.

Romanın asıl konusu ise Serbest Fırka ekseninde yaşananlar olup, fırka meselesi kasabaya bir gün geç gelen gazete (*Cumhuriyet*) vasıtasıyla yavaş yavaş gündeme oturur. Bu konu, ilk aşamada evlerde "fırka ne demek?" sorularıyla karşılaşılır. Bununla beraber kasabanın asıl gündemlerinden biri de yoğun geçen kuraklıktır. Oldukça kurak geçen yazdan sonra yağmur beklentisi her şeyin önündedir. Zira kasabanın temel geçim kaynağı olan pancar ve buğday için bu konu hayattır.¹³ Bu yüzden pancar ve susuzluk konusu Serbest Fırka'dan çok daha önemli bir konumdadır. Buna rağmen fırka meselesi de her geçen gün kendi önemini hissettirmeye başlamıştır. Bu kez fırka konusunda yeni fırka ile Halk Fırkasına, İsmet Paşa'ya ve Gazi Paşa'ya karşı olma endişeleri ortaya çıkmıştır. Bir yandan yağmurun yağmaması, diğer taraftan da hızla yayılan fırkacılık kasabadaki yaşantının adeta kimyasını bozmuştur. Kasabada ve evlerde bütünlük kaybolmuştur. (s.57). Kasabada sağlık sorunları da hızla artmaktadır. (s.73).

11 Mahmut Makal, *Memleketin Sahipleri*, İstanbul 1954, s. 33-34.

12 Buğra, *a.g.e.*, s. 17, 30-31.

13 *A.g.e.*, s. 56-57. Pancar yöre için her şeydir. Köylerde pancar olmadı mı, bütün evler suyu çekilmiş değirmene dönmektedir. Sadece bu ürün sayesinde yöreye yılda elli bin liradan fazla para girmektedir. Koca bir yılın kaderi, arabacısından demircisine, yemenicisinden manifaturacısına, avukatına, doktoruna, eczacısına, attarına, bakkalına kadar her şey buna bağlıydı. Köylü pancarını kaldırsın ki, bu koca çark alışıldığınca dönebilsin. Allah köyliye, köylü de kentliye...

Bu ortamda Kasaba için siyasetten daha öncelikli olan yağmur beklentisidir. Bu amaçla yağmur duasına çıkılır. Romanın en güzel bölümlerinden biri olan 'yağmur duası' kısmında yazar, yağmurun Türk insanının gözünde nasıl algılandığını güzel bir üslupla tasvir etmiştir. Cuma namazından sonra yağmur duasına çıkılmış ancak yağmur o gün yağmamıştır. Ertesi gün cumartesi de yağmayan yağmur Pazar ikindi vakti gelmiştir. Yağan yağmur sonunda bütün kasabalılar 'ku-dûret topu'nu görünce, âdeta bayram etmişlerdir.¹⁴

Yağmur duasının kabul olmasının verdiği iyimserliğin siyasete yansması ümit edilmektedir. Yaklaşan seçimler ve Serbest Fırka aracılığıyla Avukat Kenan Bey, memleketle ilgili ideallerini gerçekleştirmek için Rahmi'yi siyasete hazırlamaktadır. Bu süreçte kasabada çeşitli çevrelerden Rahmi için bir tarama yapar. Kenan Bey, aldığı olumlu izlenimlerin kaynağı olarak İslam kültürünü gösterir. Yönetici-halk bütünleşmesinin başarılı örneği olan yapının bozulmadan önceki Osmanlı tarihindeki örneklerini verdikten sonra Batı demokrasinin gelişimini kısaca özetler. Yönetici-halk bütünleşmesinin, aydınların sorumluluğu ile Türkiye'de de gerçekleşebileceğini belirttikten sonra Serbest Fırka oluşumunun buna yeni bir başlangıç teşkil edeceğini ve Gazi'nin yakın dostlarını bu konuda vazifelendirdiğini söyler.¹⁵ Bu oryantasyon sonucunda Rahmi yüksek bir heyecanla fırkanın kasaba temsilciliğini kabul eder (s.125).

Fırkanın tabelası epey zorlukla hazırlanır ve partinin adı halktaki ağız alışkanlığıyla "Selbes" şeklinde telaffuz edilir. Amblemi ise Fırkanın siyaset felsefesi olan hürriyeti sembolize eden Kuş (Guş) tur. Bu gelişmeler yaşanırken kasabada siyasi tansiyon gittikçe yükselmektedir. Kasaba halkı, hatta ailelerde büyük bir ayrışma başlamıştır. Dönemin muhalif basın organlarından biri olan Arif Oruç'un, *Yarın* gazetesinin bazı nüshaları kasabaya gelmeye başlayınca kasabanın Savcısı bundan çok rahatsız olur ve kasabaya Cumhuriyet'ten başka gazetenin gelmesini tembihler. Buna karşılık Rahmi, *Cumhuriyet*'in yanında *Son Posta*, *Akşam* ve *Yarın*'ın gelmesini ister. Kısa bir süre sonra Kasabada gazete satışı on yediden elli üçe çıkmıştır. Ve özellikle *Yarın* gazetesinden yazarının kavgacı kimliği dolayısıyla büyük rahatsızlık duyulmaktadır.¹⁶

14 Kâzım Çandır, "Yağmur Beklerken Romanının Tahlihi", *Yağmur Beklerken Romanının Tahlihi*, Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 2, s. 169.

15 *A.g.e.*, s. 119-120.

16 Serbest Fırkanın da etkisiyle bu dönemde kendisinden söz ettiren *Yarın* gazetesinin muhaliflik anlayışı ve dönemin basın açısından muhalefet ortamı için kapsayıcı çözümlenmeleri içeren bir makale için bkz: Aytaç Yıldız, "Erken Cumhuriyet Döneminde Siyasal Muhalefet ve Eleştirinin Sınırları: *Yarın*'ı Okumak", *Turkish Studies*, C.8, S. 7, (Yaz 2013), s. 783-795.

Türk siyasetinde fırkacılık her dönemde ve her yerde olduğu gibi bölmen etkisini göstermekte ve toplumu ayrıştırmaktadır. Bu durum şadırvanda abdest alma sırasındaki kavgalara kadar varmaktadır. Halkçıların gittiği kahveye Serbestçilerin, berikilerin gittiğine de ötekilerin ayak basmaz olduğu bir ortama gelinmiştir.¹⁷ Fırka meselesi kadınlar dünyasını da fena halde sarsmıştır.

“Gendini bi matah sayanlar bir, bir de gocaları sümsüklemişler iki...onların dışında” kadınlar bu işten hiç de hoşnut değildir, aksine tedirgindir, korkmaktadır. Evlerin üstünde kara bulutlar dolaşmaktadır; çünkü kadınlar çeşitli yörelerde, en çarpıcısı da İzmir’de olup bitenleri, bilmektedir. Bu bilgiler kulaktan kulağa dolaşa dolaşa geldiği için, kendiliğinden abarmaktadır: İtişip kakışmalar, çarpışmalara dönüşmekte, yaralı sayıları ölüye çevrilmektedir. Bunlara sürgünler, hapisler eklenmektedir. Depremin kapıya dayandığına inanılmaktadır.¹⁸

Tüm toplum, Bâb-ı Âli’nin de etkisiyle tam bir ayrışma sürecine girmiştir. Ankara’da da dükkânlar, bürolar, mağazalar, kahveler, çarşı pazar, evler birbirlerinden kopuyordu. Oysa Rıza Efendi’nin dediği gibi bu fırka mücadelesi nasıl biterse bitsin Ankara’dakilerin yaşayışlarında, ilişkilerinde bir değişiklik olmayacaktı.¹⁹ Aynı durum taşra için de söz konusuydu. Fakat fırkacılığın bilhassa seçim dönemlerindeki yansımaları her zaman bu şekilde olmuştur.

Kasabada durum Ankara’dan hiç de farklı değildir: ‘Kasabada ve yörede öyle bir hava yaratılmıştır ki, bir Halkçı veya Serbestçi, karşı partinin bir ileri geleni ile oturup kalkacak, yiyip içecek olursa ‘dönek’ sayılmaktan korkuyordu.’ (s.193).

Diğer taraftan siyasetin bu denli ayrıştırıcı etkilerine rağmen önemli toplumsal konularda, geleneksel ortamlarda birliktelik kendini göstermektedir. Avukat Kenan Bey’in vefatının ardından yapılan cenaze törenine kasabadaki hemen herkes katılmıştır.²⁰ Siyasetin olumsuz et-

17 Buğra, *a.g.e.*, s. 74.

18 *A.g.e.*, s. 173.

19 Bu durumun temel sebebi, Türk siyasetinde özellikle modern zamanlardaki bürokrasinin konumuyla ilgilidir. Nitekim bu dönemde yapılan belediye seçimlerine katılmasına izin verilen Serbest Fırka’nın gösterdiği performansla ilgili olarak, Reisisicumhur Mustafa Kemal Paşa’nın özel kalem müdürü olan Hasan Rıza Soyak’a; “Seçimi hangi fırka kazanıyor?” diye sorması üzerine Hasan Rıza Soyak, “Tabii bizim fırka paşam” diye cevabını vermiştir. Bunun üzerine Reisisicumhur; “Hayır efendim. Hiç de öyle değil. Hangi fırkanın kazandığını sana söyleyeyim: Kazanan idare fırkasıdır çocuk! Yani jandarma, polis, nahiye müdürü, kaymakam ve valiler. Bunu bilersin” demiştir. Bu örnek, Türk siyasetinde siyasi partilerin konumu ve siyasetin iç mantığının anlaşılması açısından oldukça öğreticidir. İsmet Berkan, *Seçimi Kazanan İdare Fırkasıdır, Çocuk!*, İstanbul 2014, s. 30.

20 Buğra, *a.g.e.*, s. 174.

kilerine karşılık toplumsal konularda geleneksel değerler ön plana çıkararak bu alandaki ayrışmaları tolere edebilmektedir. Bu durum, özellikle taşranın kültürel değerlerinin derinliğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Öte yandan fırka konusu yörede, Gazi Paşa ve İsmet Paşa'ya açık tavır almak ve bu yönüyle büyük bir yanlışlık olarak görülmektedir. Ancak Serbestçilere göre bu kanaat bir süre sonra değişecektir. Rahmi bu fırka işini Gazi'nin, İsmet Paşaya "küçük bir dersi" olarak görüyordu. Ona göre İsmet Paşa fazla sivrilmiş, kendine fazla güvenir olmuştu. Gazi ise milletin artık onu sevmediğini, başarısız olduğunu biliyordu.²¹

"Bütün bir milleti ayağa kaldıran, milyonlarca vatandaşın tutumlarını ve ilişkilerini allak bullak eden bir olay, yani Serbest Fırka olayı, bir sofrta tartışması ile bir tutulabilir mi? Rahmi o zaman, bu konuyu -meseleyi-bir İsmet Paşa ile Ali Fethi Bey karşılaşması ve karşılaştırılması gibi görmüştü. Şimdi ise yanıldığını anlıyordu; kendi yöresinin -başta vergilerin ağırlığı ve hayat seviyesinin, çorak denilecek kadar düşük ve zor oluşu ile kendi yöresinin- dertlerini sıkıntılarını yüz binlerce kilometre kare ve on altı milyon insan olarak büyütüyor, böylece de Türkiye yönetici ve sorumlusunun yeni bir düzenleme ihtiyacını anlayabiliyordu.

İsmet Paşa ve ekibini bir şokla Türkiye gerçeklerine ve meselelerine getirmek veya yeni bir ekip, yeni bir yönetim anlayışı bulmak."²²

Tıpkı Rahmi'nin kasabasında olduğu gibi Serbest Fırka ile ilgili ümitvar düşünceler giderek topluma yayılmaya başlamış ve bunun sonucu olarak memlekette siyasi hava gerginleşmiştir. Bu ortamda iktidar basını tam anlamıyla devreye girmiş ve Serbest Fırkaya karşı tavır almıştır. Serbest Fırka ileri gelenlerinden bazılarını komünistlikle suçlayan gazeteler, Meşrutiyet döneminden kalma çirkin geleneğe dönerek fırka ile ilgili ihanet haberlerine başlamıştır. Bu ortamda iki taraftan da kaleminden kan damlayan gazeteciler okuyucularını adeta bir savaşçı yapmaya çalışıyorlardı.²³

21 *A.g.e.*, s. 159.

22 *A.g.e.*, s. 184.

23 Özellikle iktidar yanlısı basında Yunus Nadi'ler Necmeddin Sadık'lar, Falih Rıfkı'lar ve Hüseyin Nazif'ler ikinci plandaki yazarlarla birlikte Serbest Fırkaya karşı oldukça sert bir üslupla hareket ederek Gazi Paşayı bu konuda uyarmaya başlamışlar ve Fırkanın kapatılmasında önemli rol oynamışlardır. Dönem basınının bu yöndeki etkileri için bkz: Abdülhamid Avşar, *Bir Partinin Kapatılmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul 1998.

Oysa siyasi havanın bu şekilde etkisinin olduğu ortamın gerçekliği, bir kukla oyunundan ibaretti.²⁴ Yaşanılan olaylar neticesinde beklenen sonuç elde edilmiş ve özellikle kırsala dönük sosyal deney tamamlanmıştır. Eylül 1930'da yapılan belediye seçimlerinde başarılı sonuçlar elde etmesine rağmen Serbest Fırka, 17 Kasım 1930'da kurucuları tarafından feshedilmiştir.

Genel olarak bakıldığında *Yağmur Beklerken*'de yazar; hayatı büyük ölçüde tarıma dayalı (dolayısıyla hava şartlarına bağlı) bir toplumsal yapı içinde, özellikle bunun bütün canlılığıyla yaşandığı taşrada, kurak geçen bir yazın ardından hararetle yağmurun beklendiği bir ortamı oldukça sahici bir şekilde yansıtmaya çalışmıştır. Diğer taraftan insanların bu yöndeki hayati beklentileriyle, aynı dönemde Türkiye'de siyasal sistemin değişik açılardan revizyonunu amaçlayan bir "muhalefet" deneyiminde ortaya çıkan umut arasında bir özdeşlik kurmuştur. Bu özdeşlik, insanların temel gereksinmelerini sağlamadaki maddi etkenlerle, yine hayatlarını yakından ilgilendiren siyasal şartlar arasındaki adeta organik bir birliktelik şeklinde olmuştur. Akşehir örneğinde bir kasabada görülen bu durum, Cumhuriyet'in taşrasının geneli için de söz konusudur. Başta ekonomi temelinde ortaya çıkan ve aynı zamanda kültürel alanı da içeren yapı içinde gittikçe genele yayılan bir değişim beklentisi, dönemin tarihsel ve toplumsal atmosferini yansıtmaktadır. Tarık Buğra, *Yağmur Beklerken*'de, bu değişimin tabiat şartlarında olduğu gibi toplumsal bir travmaya dönüşmeden sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinin imkânlarını taşrada aramaktadır.

Tarık Buğra, *Yağmur Beklerken*'de, küçük bir kasabada olağan şekilde yaşayan insanların; kasabanın siyasi ve sosyal bir faaliyet merkezi olan fırkanın kurulmasıyla birlikte nasıl davranış değişikliğine uğradığını anlatırken; diğer taraftan da romanın kahramanı olan Rahmi'nin şahsında iyi bir aydının nasıl olması gerektiğinin ipuçlarını vermektedir. Dolayısıyla Rahmi, Buğra'nın yaşanılan sancılı toplumsal değişim sürecindeki rol modeli konumundadır. Yerel ölçekte sergilenen bu tablonun, geniş ölçekte Tarık Buğra'nın memleket idealizmini yansıtan tarafları da bulunmaktadır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde daha önce belirlenen modernleşme paradigmasının etkisiyle merkezle taşra arasında ortaya çıkan kültürel yarıma, bu dönemde daha bir derinlik kazanmaya başlamıştır. Tıpkı Kemal Tahir'in 1930'lu yıllar ve sonrasını konu eden *Sağırdere* ve *Körduman* romanlarında olduğu gibi bu dönem taşrası, ne Osmanlı toplumsal yapısının sosyal kurumlarının etkisinin sürdüğü ne de yeni

24 Buğra, a.g.e., s. 200-201.

rejimin kendi kurumlarının egemenlik alanı bulabildiği bir yerdir.²⁵ *Yağmur Beklerken* romanı da toplumsal ve kültürel alanda yaşanan bu ikircikliği yansıtmaktadır.

Öte yandan Erol Güngör'ün belirttiği gibi, bir milletin bariz, mümeyyiz vasıfları uzun bir tarihin mahsulü olarak ortaya çıkar ve kısa bir zaman içerisinde bunların kaybedilmesi bahis konusu olamaz. Türkiye'de eski kültürden ve dolayısıyla eski tarihi karakter vasıflarından ayrılma hareketi (özellikle erken Cumhuriyet Dönemi itibarıyla) halkta değil, aydın kesiminde görülmektedir. Geleneksel/kadim kültür açısından taşrada alttan alta bir kültürel direnç söz konusudur. Batı'nın etkisiyle Türkiye'de kültür bütünlüğü sarsıldığı zaman, ortaya kozmopolit aydın kültürü ve geleneksel halk kültürü olmak üzere iki ayrı kültür çıkmıştır. Cumhuriyet modernleşmesi bütün radikalizmine rağmen bu ikilemi yaşamıştır.²⁶ Tarık Buğra'nın *Yağmur Beklerken* romanı bu gerilimi de hissettirmektedir.

Sonuç Yerine

1930'larda Cumhuriyet'in taşrası, Türk Devrimi'nin paradigmatik içeriğini oluşturan akültürasyon şokuyla yeni yeni yüzleşmektedir. Modernleşmenin Batı kültürüne adapte olma zorunluluğu olarak algılandığı bir durumda gerekli alt yapı unsurlarının yetersizliği nedeniyle bu alan, sosyo-kültürel açıdan büyük ölçüde henüz bakir durumdadır. Ajandası geniş olmakla birlikte modernleşme yönündeki mevzuat, burada daha çok kâğıt üzerinde işlemektedir. Esasen akültürasyonun etkileri ulusal ölçekte 1950'lerden itibaren merkez-çevre hareketliliği ekseninde taşradan kentlere doğru akan göç olgusu içinde hissedilecektir. Yine de bu dönemde, benimsenen modernleşme paradigmasının etkisiyle birtakım sosyal değişme sorunları ortaya çıkmıştır. Toplumsal belleğin yeniden inşa edilmeye çalışıldığı Cumhuriyet Dönemi'nde, bir taraftan bu yöndeki kültür politikalarının yanında diğer taraftan geleneği içkin bir millet anlayışı arasındaki gelgitler bunun bir yansıması olarak görülebilir.

Bu yüzden Nurettin Topçu, Yakup Kadri'nin *Ankara* ütopyasına karşı yazdığı *Taşralı* adlı eserinde, taşranın otantik değerlerinin altını çizerken, modernleşme paradigmasının bu açıdan taşıdığı malûliyetlerine de temas etmiştir.

25 Olgun Gündüz, "Kemal Tahir Romanlarında Toplumsal Çözüm: Sağırdere ve Körduman Örneği", *Sosyolojca*, S: 25 (Ocak-Haziran 2023), Doğu Kitabevi, İstanbul 2023, s. 181.

26 Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Yer-Su Yayınları, İstanbul 2019.

Yağmur Beklerken'de 1930'lardan genel olarak Tek Parti Dönemini kapsayan bir süreçte Tarık Buğra, kendi doğup büyüdüğü bir Anadolu kasabası örneğinde Cumhuriyet Devrimiyle beraber yaşanan toplumsal değişimi yalın gerçekliğiyle anlatmaya çalışmıştır. Bunu yaparken, Tanpınar örneğinde olduğu gibi değişimin kaçınılmazlığını vurgulayarak, taşranın otantik kültürel değerlerinin derinliğinin altını çizmiştir. Bu husus ise, yaşanan değişimin daha sonra Erol Güngör'ün sosyolojik incelemelerinde belirttiği gibi millî kültürle uyumlu bir yapıda olması gerektiği yönünde bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Tarık Buğra, Cumhuriyet dönemine ait romanlarında Türk toplumunun yaşadığı toplumsal değişime ışık tutarken, bir taraftan da bu değişime öncülük edecek kişilerin, Topçu'nun "şahsiyet" olarak tarif ettiği ideal bireyin peşinde olmuştur. Esasen bu birey, Türk toplumunun mayasında mevcuttur.²⁷ Yapılması gereken bu potansiyeli görmek ve bu vasıftaki insanları ön plana çıkarmaktır.

Bu yüzden *Yağmur Beklerken*'de Tarık Buğra'nın asıl eleştirdiği nokta, ahlâk, karakter ve donanım sahibi kişilerin politik arenayı boş bırakmaları dolayısıyla bu alanın çıkarıcı ve cahil kişilerin ele geçirmesi olmuştur.²⁸ Buğra'ya göre yeni Türkiye'nin ihtiyacı, taşralısı ve kentlisiyle birlikte sözü edilen vasıftaki insanların tevazu ve çekingenliklerini bir tarafa koyarak toplumda inisiyatif almalarını sağlamaktır.

Kaynakça

- Ayvazoğlu, Beşir, 2018, *Büyük Ağa Tarık Buğra*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Avşar, Abdülhamid, 1998, *Bir Partinin Kapatılmasında Basının Rolü: Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul.
- Başlı, Şeyda, 2010, *Osmanlı Romanının İmkânları Üzerine*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Berkan, İsmet, 2014, *Seçimi Kazanan İdare Fırkasıdır, Çocuk!*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Buğra, Tarık, 2017, *Yağmur Beklerken*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çandır, Kâzım, 2017, "Yağmur Beklerken Romanının Tahlili", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 2, ss:163-181.
- Çiğdem, Ahmet, 2012, *Taşra Epiği*, İletişim Yayınları, İstanbul.

27 Avukat Kenan Beyin Türk tarihine ve kültürüne yaptığı vurgular, s. 119-120. Buradaki bireyin, Batı'da hümanizma ve aydınlanma ile ortaya çıkan üç ana unsurdan (Tanrı, baba ve devlet) bağımsızlaşma arzusu taşıyan modern bireyden farklı olarak; toplumsal sorumlulukları olan, toplumun kültürel değerlerine bağlı, özgüvenli bir kişilik anlamında olduğunun belirtilmesi gerekir. Ayrıca burada vurgulanan Türk kimliğinin yapısı ve tarihsel özellikleri için bkz: Yalçın Koç, *Anadolu Mayası*, Ankara 2011.

28 Mehmet Samsakçı, *Roman ve Siyaset*, İstanbul 2014, s. 544.

- Gündüz, Olgun, 2023, "Kemal Tahir Romanlarında Toplumsal Çözülme: Sağırde-
re ve Körduman Örneği", *Sosyologca*, S: 25 (Ocak-Haziran 2023), Doğu Kitabevi,
İstanbul, ss: 157-183.
- Güngör, Erol, 2019, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, Yer-Su Yayınları, İstanbul.
- Karpat, Kemal H., 2008, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel Ekonomik Temeller*,
İmge Yayınevi, Ankara.
- Koç, Yalçın, 2011, *Anadolu Mayası*, Cedit Neşriyat, Ankara.
- Latouche, Serge, 1993, *Dünyanın Batılılaşması*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Makal, Mahmut, 1954, *Memleketin Sahipleri*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Şerif, 2007, *Din ve İdeoloji*, İletişim yayınları, İstanbul.
- Samsakçı, Mehmet, 2014, *Roman ve Siyaset*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Toprak, Zafer, 1989, "Eric Hobsbawm ve Türk Devrimi", *Cumhuriyet*, 18 Mayıs
1989.